

Kamen Mihaylov

(Eötvös Loránd University in Budapest (ELTE), Institute of Literature, Bulgarian Academy of Sciences)

The Version of Paul / ѿ ПАВЛА КЪМЪ

* The rules of St. Paul the Apostle that became an Orthodox Canon

Камен Михайлов

(Будапещенски университет ELTE, Институт за литература, БАН)

Версията на ап. Павел / ѿ ПАВЛА КЪМЪ

* Правилата на светия апостол, превърнали се в православен канон

„Похвалявам ви, братя, че ме помните за всичко и държите преданията тъй, както съм ви ги предал.“ (I Посл. кор., 11; 2)

Научният интерес към наследството на ап. Павел съвместява няколко значими посоки. На първо място деецът пръв формулира християнското учение на гръцки и латински език – в своите послания до различни религиозни общини. Тези послания са изконен паметник на новозаветната традиция в период, когато канонизираните евангелия все още не са окончателно оформени. Сложните богословски постановки, изговаряни от Исус на арамейски, както и изобразителните му притчи, биват преведени смислово и предадени експресивно на езици от други, различни от арамейската, групи. В литературата не се отбелязва този изключителен принос, но без съмнение филологическата подготовка на ап. Павел е била изключително висока. Това, което се отбелязва е, че той е блестящ тълкувател на Новия завет и както нееднократно сам изтъква – именно Исус Христос го призовава да „благовести“¹. На второ място –

---

¹ Ап. Павел не просто изпълнява предначертаното от Господа, той постъпва к а к т о Господ. У Матей (IX, 35) е казано: „И ходеше Исус по всички градове и села, като поучаваше в синагогите им, проповядваше Евангелието [Благовестието, отбелязането мое – К.М.] на царството и изцеляваше всяка болест и всяка немощ у народа“. Неговите типични устни жанрове също са поучение и проповед; той също се обръща към слушателите си първоначално в синагогите, а когато го изгонят оттам – заговарва на езичниците – по площадите, стъгдите, в домовете; идеите, които разнася, също представят Новия завет на Исус Христос.

дейността на ап. Павел протича както сред юдеите, така и сред езичниците² (пак сам той се нарича „апостол на варварите“³). На трето – въпросите, с които се занимава ап. Павел лягат в основите на решенията на Вселенските и Поместни църковни събори, признати както от Източната, така и от Западната църква.⁴ (Тук е достатъчно да бъдат сравнени текстовете на решенията с текстовете от посланията – безусловно необходима операция.) На четвърто място – ап. Павел проповядва и организира християнски общини в географската област Македония, която попада под върховното началство на бъдещата Солунска епископия, а впоследствие – на Охридската архиепископия/Първа Юстиниана. Тя неотменно се смята наследница и продължителка на делото на ап. Павел. Тази архиепископия, от своя страна, ще се окаже част от общия диоцез на Българската апостолска православна църква (БАПЦ) – именно в Охрид бива създадена и утвърдена прословутата Охридска книжовна школа по изричната заръка на българския владетел Борис-Михаил Покръстител, именно в Охрид ще бъде преместена Българската патриаршия във времето на цар Самуил, именно Охридската йерархична структура ще се окаже заместител на Търновската патриаршия след падането на българската държава под властта на османлиите⁵ и ще продължи да бъде такава до „превземането ѝ“ от гръцките свещеници чрез „умелите“ интриги на Константинополската патриаршия пред султанската власт⁶ (Цухлев 1911). Не на последно по важност място – наследството на ап. Павел, неговите завети, препоръки, напътствия и правила имат огромно въздействие върху Константин Философ и Методий Витинийски и Моравски, изпълняващи своята мисионерска дейност съобразно техния „дух“ и „буква“. Бих могъл още сега да подчертая, че Солунските братя извършват стъпка по стъпка всичко онова, което прави знаменитият им предшественик. Без да оставят изрично свидетелство за това (което е напълно разбираемо), те са го имали за образец на подражание, както е редно в периода на средновековните християнски традиции. Техният избор има за основа още една важна близост с ап. Павел – той е високообразован, в отличие от ап. Петър, например, за когото изрично е казано, че е безкнижен (ДА 4: 13). Освен изучаването на различни дисциплини и езици в родния му град Тарс, ап. Павел преминава курс за учителни интерпретации на Тората при Гамалил Старши, един от най-прочутите равини за времето. Така се появява войнстващият фарисей Шаул Тарсянин. Божията промисъл

---

² „Поставих те за светлина на езичниците, да бъдеш за спасение до край-земя“; Деяния на апостолите: гл. XIII, ст. 47 (по-нататък ДА: XIII, 47)

³ В неговите послания като варвари са упоменати елините, но от историческа гледна точка такива са множество племена, на първо място тракийски, които населяват Източната Римска империя. При нееднократните арести от страна на властите, ап. Павел изтъква, че той е римски гражданин „по рождение“ (ДА, XXII; 25).

⁴ В това число фрагменти от посланията се четат при някои служби; особено важно е, че това става и при ръкополагането на свещеници.

⁵ Според каноничното правило за достойнството на всяка висша църковна йерархия, патриаршия не може да съществува без държавен статус на диоцеза, тя автоматично се преобразува в архиепископия.

⁶ Това става през 1767 г., последният архиерей е Арсений II Охридски, носещ титлата „Архиепископ на Първа Юстиниана и на цяла България“.

виждаме в неговото име – на иврит Шаул значи „изпросен“; впоследствие фонетизирано на старогръцки като Савлос, а трансформирано с нов смисъл на латински като Паулос. Традиционното клише утвърждава невярната представа, че наименованието е съответно на малкия му ръст. Подобна характеристика обаче липсва в ДА. Аз смятам, че определението „мънии“ (по-малък) е дадено според принципа за само/пренебрегване на християнските дейци – известно е, че въпреки изключителните му заслуги към новозаветната вяра, той не бива поставен дори сред „разширената“ група от 76 апостоли. „По-малък“ е също така начин да бъде все пак „отделен“, „изтъкнат“ сред останалите божии проповедници. Както знаем от ПЖК, името на по-малкия Солунски брат също отразява Божията промисъл. Прекръщаването му от Црхо на Константин, естествен акт при приемането на монашество, е демонстриране на съдбовен избор – човекът се превръща в „постоянен“, „неизменен“ за христовата вяра. В края на земния му живот ново прекръщаване – Кирил⁷ – показва достойнството, придобито след всичко извършено (от Κύριος - господин). Нека не забравяме, че със същата дума християните се обръщат към Христос: в химнопението съществува задължителната фраза „Κύριε ἐλέησον“ („Господи, помилуй“). Този акт никак не съответства на предписваната скромност и самопренебрегване, а отразява изключително високо себеутвърждаващо съзнание, затова пък отговаря в пълна степен на епитафията за Константин Философ, съчинена най-вероятно от брат му Методий Моравски:

– С жребия достоен се обвързах:
 пътя минах, вярата опазих!
 Праведен венец сега очаквам
 за делата си от Висшия ни съдник!

С други думи – освен същността на делото на ап. Павел, в текста на тази статия ще намери място съпоставката между стореното от „по-малкия“⁸ Христов апостол и стореното от „словенските“ първоучители.

Изключително знаменателен момент в съществуването на БАПЦ е VIII Вселенски събор от 869/70 г. в Константинопол⁹, на който византийската и латинската делегация се обръщат към повиканите българи да разрешат конфликтния въпрос към чие единоначалие да премине новосформираната Дръстърска архиепископия и какви

⁷ Това име е същностен, макар и лингвистичен аргумент, че Црхо, фиксирано в Чешката легенда, е истинно. Кирил е точен фонетичен образ на Црхо (к-ц, р-р, х-л) – ако думата се запише само с консонанти, както става при съкращенията в старобългарски, то именно такава ще бъде основната форма. Производното „Кирил“ е получено след озвучаване по закона на вокалната хармония. Що се отнася до краесловното „х“, то на гръцки език са известни думите „кирих/кириарх“, „кирик“, които имат сходна семантика.

⁸ Мънии апплъ е фраза, която за съжаление се приема буквално – авторите утвърждават факта, че ап. Павел е бил нисък. Всъщност означението има религиозен смисъл – посочва се, че като новообърнат, ап. Павел не влиза в числото нито на 12-те, нито на 76-те господни апостоли. А характеристиката „апостол“ „възроптава“ срещу тази неправда, с оглед извършеното от него.

⁹ Върху него са съсредоточавали своя научен интерес автори като А. Чилингиоров, Й. Табов, М. Маргаритов.

взаимоотношения да има тя с Охридската автокефална архиепископия.¹⁰ Както изтъкват редица автори (Ценов 1937: 131-132, Чилингиров 2001: 133, Табов 2004: 167-174) – твърде „странно“, нито една от претендиращите страни не използва като аргумент покръстването на „варварския български народ“, извършено около 865 г., както се знае двойко – от римските папски легати кардинал Формоза и епископ Паулос Папулонски, и от византийски архиерей – пратеници на патриарх Фотий. Този факт еднозначно е изтъкван като юридически нищожен, поради кръщението, което ап. Павел извършва на част от населението в имперската тема Македония и последващите функции на Охридската архиепископия. Всъщност такъв е и отговорът на българите – „Ние сме от ап. Павел“. Счита се, че делегатите са имали предвид унаследяването на Христовото благовестие, което се извършва през вековете, а не прекия обред, проведен от ап. Павел, макар да съществуват и други сведения. На споменатия вече Константинополски събор византийците и латинците спорят за българите, живеещи не в княжеството на Борис I, а за българите, живеещи в „Илирия, Тесалия, Епир и Дакия“, наричано „старо българско отечество“ (Ценов 1937: 131-132).¹¹

В част от историческата книжнина за християнските църкви съществува ясна позиция относно ролята и мястото на ап. Павел. Трябва да кажа, че тя е в традицията на противостоенето между две от множеството християнски „партии“: петринисти и паулинисти.¹² Най-радикалната такава позиция представя становището, че за католическите ортодоксалисти последователите на ап. Павел са еретици (Дешнер 1966: 129, Табов 2004: 321). Посегателство върху самия деец не е така лесно да бъде извършено¹³, но отхвърлянето на редица особености на „неговата“ вяра е осъществено; толкова повече нашият интерес към означената проблематика е обоснован и наложителен.¹⁴ Продължавайки насоката на мисълта, тук е мястото да изтъкна, че и „българската вяра“¹⁵ като цяло е обявявана многократно за подсъдна. За това съществуват преки документални свидетелства – напр. в своята вула до Болеслав Чешки за основаване на Пражка епископия папа Йоан VIII сурово го предупреждава да не се свързва по никакъв начин с БАПЦ, тъй като „религията на българите е сектантска“ (Ангелов 2000: 165). Но още по-значими от формулировките са действията, например Методий, епископ Моравски, е отлъчен от църквата и анатемосан от Поместния църковен събор в Сполато 1067/72 г.; например – след падане на България под византийска власт при Василий II Македонец голяма част от съществуващите

¹⁰ На 4 март 870 г. се взема решение да бъде създадена Българска патриаршия.

¹¹ Позицията на Г. Ценов, че българите са „старото население на Илирия“ се основава върху свидетелствата на Касиодор (VI в.), Лъв Дякон (X в.), Михаил Аталиат (XI в.).

¹² Тук ще отбележа, че буквалният превод на паулинисти гласи „павликяни“ – все още като повод за размисъл, а по-нататък в текста – и като идентификация

¹³ Както е добре известно, Павел не се отнася нито към 12-те апостоли, нито дори към 70-те.

¹⁴ Борбата между поддръжниците на двете „партии“ е представена от църковния историк Баур и коментирана от А. Лебедев (Лебедев 2000: 303-305).

¹⁵ Изразът е изцяло терминологичен – както в средновековните документи, така и при възобновяването му през периода на Възраждането.

български църкви са разрушени или преосветени, както се постъпва единствено с еретически храмове (Табов 2004: 231-236); например, че при преминаването си през българските земи участниците в кръстоносните походи възприемат местното население като еретическо и не жаят силите си за грабежи, убийства и пожари, и което е по темата – поругават храмовете (Клайнер 1977: 133-134, Биелски 2006: 51). Разбира се, св. Методий е зъл враг¹⁶ пред лицето на баварските епископи, които не желаят дори да чуят наставленията и застъпничеството на двамата римски папи – Адриан II и Йоан VIII. Той навлиза в чужди енории, което е не просто грубо нарушение на каноничните правила, но винаги е разглеждано като внасяне на разкол.

Ако допуснем, че обвинението в „еретизъм“ към паулинистите има свои идейни основания, а не се обуславя единствено от политически и субективни причини, то редно е да се запитаме: в какво се състои въпросният еретизъм? Интересно е изобщо разискването върху еретизма (старогр. αἰρέσεις – философска школа, учение, политическа партия, направление). На границата между стара и нова ера такива са значенията и употребите на тази дума, която значително по-късно развива отрицателен смисъл. Шаул Тарсянин е безспорен еретик фарисей, което ще рече школуван в съответното учение мъж. Обикновено православните синоди (българският, руският, гръцкият) приемат, че отклонението от чистата вяра (новозаветният закон) започва да се означава с думата еретизъм/еретически в посланията на ап. Павел. Сравнението обаче на словенските преводи с гръцките оригинали показва, че твърдението не е истинно. В първо послание до коринтяните, например (11: 19) четем: „δεῖ γὰρ καὶ αἰρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκμοι φαυεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν“. Извършените преди мене преводи на фразата гласят: „Па и трябва да има помежду ви разногласие, за да изпъкнат достойните между вас“ (български) и „Ибо надлежит быть и разномыслиям между вами, дабы открылись между вами искусные“ (руски).¹⁷ Категорично следва да се твърди, че всички преводи са направени след съобразяването с контекста на 1 в. сл. Хр., т.е. – еретизъм като синоним на „друга школа“, оттук – „другомислие“. Напомням, че старогръцката дума за разногласие е друга: διαφωνίης, докато ерес възстановява първоначалното значение на „другомислие“, „становище не според общоприетото“. Терминът (αἰρέσεις) има изключително дескриптивен/описателен характер и именно като такъв е бил използван от ап. Павел, тъй като I послание до коринтяните е написано от него на старогръцки койне. Отново със значение на учение думата е употребена от евангелист Лука в ДА: „πρωτοστάτην τε τῆς τῶν Ναζωραίων αἰρέσεως“ (привържениците на Назорейската ерес, в смисъл – на християнството). Нека запомним този фрагмент, в който със словото ерес се назовава

¹⁶ Именно с такова обвинение се изстъпва пред съда в Регенсбург епископът на Пасау – Ерменрих фон Елванген, изтъкващ, че за християнизирването на Велика Моравия единствена пречка е противоканоничната дейност на Методий Моравски.

¹⁷ Употребата е от статия в интернет за ересъ: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%8C> (посл. влизане – 30.03.2018)

самото християнство! Вярно, в Послание до галатяните (5: 20) виждаме нейна употреба, когато ап. Павел изброява греховете: „идолослужение, вълшебство, вражда, кавги, завист, гняв, разпри, разногласия, ереси“. Но отново следва да се вгледаме в превода. Става дума за фрагмент, в който се обяснява противоречието между плътта и духа, тежката борба, която те водят едно с друго. Давайки пример за плътското („Делата на плътта са известни, те са: ...[следва цитираното изброяване, уточн. мое – К.М.]“), авторът илюстрира материалните действия на човек – и тъкмо сред тях попадат ересите. Логическото вникване в текста представя факта, че не става дума за духовни заблуди, а за производими от плътта действия – такива като гняв, разпри, завист... Точността на тълкуването на употребената дума изисква да я приемем като „разпра, следствие на разногласие“. Толкова повече – времето на ап. Павел е твърде далеч от времето на Светата Инквизиция. Схващането на ереста като недопустимо и подсъдно отклонение от истинната вяра явно става през Средновековието, когато църковните събори полагат началото на борбата срещу другомислещите в рамките на християнството. Следователно, това късно разбиране оказва въздействие върху дескриптивната употреба на думата ерес в раннохристиянските текстове, респективно – върху позицията на ап. Павел. Към чисто езиковото обръкване се наслагват и гностическите елементи на проповядването от него. Както споменах вече, обличенията срещу самия деец са съзнателно потиснати, но затова пък обличенията срещу неговите слова и постъпки са в пълен ход. Ще приведа мимоходом един пример: македоните са поставени в един ред с еретичестващите, като изброените богоотстъпници са според характера на самата ерес („неисториани“, „ариани“), единствено македоните са назовани по територията на местоживеене, а добре помним, че църковните общности в региона са изградени и напътствани от ап. Павел. Ето цитата: „Бѣ же языкъ тои ѿ различныхъ ересей: макидоньскане, несторѣтане, ариѣтане...“ (Попов 1875: 289).

В историите на ранното християнство ще открием, че едно от недоразуменията между двамата апостоли, останали в народната памет като неразделно цяло¹⁸, се корени в разбирането за характера на новото учение. Ап. Павел упорито го разпространява сред различни езически племена, обосновавайки правотата си непосредствено с промисъла на Исус Христос. Общата „теоретична“ постановка откриваме в обряда „осенение“, когато на деня Петдесетница Светият Дух се спуска под формата на огнени пламъци върху апостолите и те заговорват на различни езици; откриваме я също така в конкретната поръка на Господ към ап. Павел да отиде да проповядва при варварите. Фактът е от изключителна важност, тъй като конфликтът, който той съдържа у себе си в зародиш, стига твърде далече. Именно в него е началото на политическата доктрина „триезичие“, която ще се прояви чак след 800 години, тъй като едва през 9 в.

¹⁸ Това възприемане проличава в множеството църкви на името и на двамата – св. св. Петър и Павел, а е обосновано върху факта, че те са екскутирани в един и същи ден.

Солунските братя дръзват да нарушат статуквото, утвърждавайки нов богослужебен език. И отново те, по подобие на ап. Павел, са призвани да доказват своята правота пред латинските книжници в папското окръжение. Личността-образец, която те следват, отстоява последователно идеята за всеобщност на Благовестието. Никак не е случайно, че ап. Петър, който е ревностен юдеохристиянин, бива изкусен от Бог. Изказан от него е цялостен легендарен жанр „видение“, за да се оправдае срещу тежките обвинения на юдеите – разказът за три пъти спусканото от небето платнище с четириноги, влечуги и птици, които да му послужат за храна (ДА Х: 10-16).¹⁹ По такъв начин в ДА е зададен радикален контраст между Шимон/Петър и Шаул/Павел, който отразява противопоставянето им един на друг. Аналогиите, които могат да се направят, са достатъчно, но току-що изтъкнатата засяга самата същност на делото – както на апостола, така и на словенските първоучители. И първият, и неговите далечни последователи извършват мисионерска дейност сред неотдавна покръстени или още неприели Христовата вяра племена. За ап. Павел това са елинските колонисти, сирийците и тракийските племена едони (Амфиполис, Аполония), фриги (Икония, Листра, Дервия), македони (Филипи)²⁰, както и разноетносните жители на Ефес, Солун, Вер/ия и др., сред които и българите (според Г. Ценов). За Константин Философ и Методий Витинийски и Моравски това са славяните стримони, моравците, панонските българи, бохемите, блатненците. Ап. Павел, както се вижда от ДА, говори еврейски, гръцки и латински. Установяването на езиковите умения най-ярко проличава, когато арестувалият го стражник го пита дали говори гръцки, а след проведения разговор, апостолът се обръща към събралото се множество на еврейски (речта в Ефес). При своите мисии Константин Философ води преговори на гръцки, латински, показва знания на еврейски и сирийски; блестящи са преводите му на свещените книги на словенски (Михайлов 2014: 43-106). Задълбоченото познание на основните за времето комуникативни езици е здрава основа за въздействащата реторическа изява и на тримата. Но и нещо много повече – то дава възможност за формулирането на основните верски положения на християнството на гръцки (чрез иврит и латински – ап. Павел) и на словенски (чрез еврейски и гръцки – Константин и Методий).

Многократно дотук ставаше дума за каноничните новозаветни формулировки на ап. Павел. За тяхното приемане като абсолютни устои на вярата в решенията на вселенските и поместни църковни събори тук е мястото да бъдат направени сравнения между посланията и съборните документи. [...]

Сравняваните дейци извършват своите пътувания из периферията на имперските центрове, като периодично се завръщат в изходната си точка, а тя е неизменно център

---

¹⁹ Според закона, даден на Израилевия дом, голяма част от тях са „нечисти“ и следователно – забранени за ядене.

²⁰ По повод този град искам да изтъкна аргументираната идентификация на А. Чилингиров, който посочва, че зад името Филипи се „крие“ Филипополис (Чилингиров 2007).

на християнското пространство – Йерусалим за ап. Павел, Константинопол за Солунските братя. И единият, и другите се оказват в Рим – като втора опора на мисионерството, принудителна, но необходима²¹. Набелязаната скица на преместванията в христологичния мир представя картината на съдбовни изпитания, смъртни заплахи, унижения... и в края – признание и възслава. На практика това е карта на изразходваната и възвръщана енергия, придобивана от единомишлениците и новообърнатите. Забележително е, че ап. Павел преживява разочарованието от несъгласията и изоставянето – разприте с ап. Петър, отмятането на ап. Йоан и Памфилий. За Константин и Методий не разполагаме с данни за изпитана подобна горчилка, макар да можем да я допуснем. Изгубването на могъщ покровител – низвергването на патр. Фотий – спокойно можем да отнесем към драматичните поврати в тяхната съдба. И още едно нещо следва да отнесем към графата „тежки загуби“: лишаването от близки последователи и ученици. Вярно, това все още можем само да предполагаме, ала нека се замислим – според списъка на съратниците на Методий, обнародван от Петер Юхас (Юхас 2000: XXX), имената са следните: Леон, Игнатиос, Йоакин, Симеон, Драгаис, Еберхард. Нито едно от тях не съвпада с имената на известните ни Седмочисленици. Кой са хората, оставили подписите си редом с автографа на учителя си? Каква е тяхната съдба? Неизвестно. Това, което знаем е, че те не пристигат в България. Вариантите на случилото се с тях не са толкова много – продадени в робство, измъчвани до смърт в затворите на немските епископи, погинали в тежки премеждия. Това, което изключвам, е да са оцелели – техният висок ранг и начетеност предполага, че оцеляването им би означавало неизменно споменаване в източниците, оставяне на трудове. Впрочем набелязаните от мене тук сходства, така характерни за християнския свят, в който следването на образци е утвърдено и търсено правило, не са останали незабелязани – но не от съвременните, а от средновековните автори. В химничната поезия (канон, тропар) за св. Кирил Философ се изтъква, че той е „ученик на ап. Павел“, „Нов Павел“ (Иванов 1908: 300; Балабанов 1999: 75); че подобно на христовия апостол, Солунските братя събират ученици около себе си („Житие на св. Климент Охридски“ от еп. Теофилакт Български) (Табов 2004: 198).

Сравняваните дейци на църквата имат и друга съществена прилика – воденето на спорове. В по-късната литература (напр. в ПЖК²²) те се наричат диспути. По отношение на ранните проповедници се използва думата „препирня“, днес думата е с понижена стилистична конотация. Да напомня – ап. Павел започва своите горещи дискусии още с елинистите, които в резултат замислят неговото убийство. Препирните му продължават многократно с юдеите, които, разгневени, търсят физическа разправа. Врѣх на проявената омраза е лапидуването, което той изтърпява в Листра, след което, помислен за мъртъв, бива изхвърлен на края на града. За диспут можем да приемем и говоренето му в Ареопага в Атина. Убеждаващата му реч (използвам термина като

²¹ Случайно или не, Рим се оказва смъртна точка както за Павел, така и за Константин.

²² Пространно житие на Кирил.

означение на жанр в ораторското изкуство) среща не само одобрение у някои, но и последователи. Съществен факт са и споровете, които ап. Павел има със своите – в Йерусалим, а също и другаде. Те не са изрично означени, но категорично са били – като имаме предвид убеждаванията на останалите апостоли и на ап. Петър относно езичниците и тяхното практическо поведение. За тях можем да предполагаме и когато ап. Павел бива изоставен от дадените му помощници. За сравнение – ап. Петър никога не спори, той проповядва в добронамерена нему среда, в която задължително поднася извиненията си заради общуването и пребиваването с неюдеи. За жалост няма как да възпроизведем устното ораторско майсторство на ап. Павел. Както твърдят римляните – „Verba volant...“ Ще обърна внимание защо е толкова важно да изясним въпроса за живата проповед, за поученията, за подбираните аргументи при препирните. Както подчертават древните автори, положението на тялото, сменяваните пози, жестовете и мимиките, тембъра на гласа, ритъма на говорене, извивките, поставянето на акцентите – логически, тематични, прозодични, убедеността при поднасяне на тематиката, излъчването на очите – това е цял сложен комплекс от фактори, които са изключително въздействащи, и които остават непрередаеми в писмените речи. За тяхното съществуване и изключителна роля можем да съдим от количеството „обърнати“ към вярата слушатели. В ДА те се споменават със стотици, дори в някои случаи – с хиляди. Това няма как да се случи без силата на обладаваната сугестия.

Има обаче едно свидетелство от изключителна важност – по думите на самия Павел той благовести с вяра и благодат. Нека вникнем в подчертаното от мен словосъчетание, намерило удивително съответен превод. На гръцки това звучи „κηρύξατε κατὰ μὴνύματα μέσω τῆς πίστεως καὶ τῆς χάριτος“. На латински „*fidem, gratia, et praedicavit*“. Ще обърна внимание върху краткостта и ясността на българската фраза. Както гръцката дума κηρύξατε, така и латинската *praedicavit* включват в значението си проповядвам, говоря. Ако трябва да преведем буквално гръцкия израз, то ще получим следното: „говоря/изразявам мнение чрез вяра и благодарение“. Латинското *praedicavit* изгражда единна смислова парадигма с *praedicavi* (обявявам) и *praedica* (проповед). Семантичните вектори в българския език са други: от вѣдѣти (нося знание) плюс представката про- (първоначално влизане в пространство, в обема) и допълнителна представка по- (малко количество от действието). Без да навлизам повече в подробности, българският глагол акцентува върху запознаването със знание, латинският – с огласяването, гръцкият – с изказване на собственото мнение. Разбира се, за нас в случая е важно, че ап. Павел носи на стремящите се към вяра цяло мироздание. Запълва света на екзистенциалността им с надежда. Добрословието, което той използва, излъчва само по себе си положителна енергия (нека си спомним коледарските благословии и тяхното ритуално значение!). Обикновените наглед думи, които ап. Павел произнася, възстановяват първозданната си мощ, позната от новозаветното „В началото бе словото“. В религиозен контекст той си служи със словото-действие (от типа „Да бъде светлина!“, „Да бъде земна твърд!“), с творящи харизматични

императиви от възможностно-пожелателен тип. Това не са фрази-заповеди – „Направи това!“, а волеви предложения, даващи право на индивидуален избор. Или по-скоро – на поредица от избори, като всички логично следват базисния – акта на повярването. Притчата за Тома Неверни не е измислица за най-опърничавия апостол, а алегория за всички грешни земни души, които не са и не могат да бъдат вярващи, а само стремящи се към вярата („Блажен, който повярва без да види!“). Равнището на трансцендентната и абсолютната вяра е отредено само за светците, защото е казано – само просено зърно вяра да имате, планини ще отместват. А кой от простосмъртните е способен да го направи! Чудеса с изцеление, с прогонване на бесове и дори с възкресение на мъртви предизвикват само апостолите. И то с призоваването на името Христово!

Хоризонтът на опита на ап. Павел надвишава многократно хоризонта на мисленето на неговите събеседници. Знаейки неимоверно повече, той е принуден да се спуска долу, при непосветените/непросветените хора, за да им превежда на достъпен език сложните богословски категории. Научният въпрос, който следва да си зададем е: „Каква е степента на профанация, допускана от ап. Павел?“ Извършва ли той компромиси при елементаризирането на християнските идеи? Ако вземем за основа единствените достоверни източници – неговите послания, то можем убедено да отговорим „Не!“ Това, което изразява неговото епистолярно наследство, може да се характеризира по следния начин – забележим е акцентът върху поведенческата проблематика, върху ежедневно-житие-битие на приелите християнството. В тази посока са и редицата укори и строги наставления, забраните за извършване на грехове и за търпимост към греховния начин на живот. Не мога да не направя очебийното сравнение между тъкмо тази линия у ап. Павел и трудовете на еп. Софроний Врачански след близо 1800 г. Поученията и наставленията на българския възрожденец са фиксирани в преводните текстове на „Кириакодромион“-а, богословските въпроси – изяснени в „Сказание за трите вери“, илюстрацията как трябва да се държи православният християнин под гнета на агаряните – в „Житие и страдание грешного Софрония“ (Михайлов 1998: 93-97). Предавайки своите наставления на християнските общини, ап. Павел разяснява съществения теоретичен въпрос „що е грях“, какви са взаимовръзките между телесно и духовно в плана на прегрешенията.

Мисионерството на Константин Философ също е неотменно свързано с воденето на диспути, последователно описани в ПЖК. Първият от тях е с низвергнатия патриарх Анис (Йоан VII Граматик), следват другите – при неговите мисии: със сарацините в Багдад при властването на халифа Джафар ал Мутавакил, с евреи, хазари и сарацини в Бела Вежа, столицата на Хазария, с аланите в гр. Фула, с триезичниците във Венеция, с папските богослови в Рим. Навсякъде изследователите изтъкват способността му да убеждава, да търси доказателства от книгите на своите опоненти, да говори с техния „език“. Но точно това е характерно и за ап. Павел – с всички групи хора той съумява да

говори като тях: с богатите да бъде богат, с бедните – беден, с умните – умен, с простите – обикновен.

И още едно, не по-малко важно различие между апостолите Петър и Павел – отношението към закона на юдеите. Спазването му за първия е не просто етносна идентификация, а свидетелство за верност към Божия оброк за избрания народ; за Павел – „избраността“ се определя от вярата в Христос („Бог не гледа на лице“ [а на делата – поясн. К.М.], Посл. Римляни II: 4). Месианистичната позиция при евреите достига до крайно етническо отхвърляне на всички останали. Ето типично изказване на ап. Петър: „Вие знаете, че не е простено на човек юдеин да се събира или сближава с другоплеменник“ (ДА X: 28). Вярно, думите му продължават така: „Но мене Бог ми яви да не считам никой човек мръсен или нечист“, но в тях няма и помен от преодоляване на разбирането за „избрания народ“. Тезата за „чистотата“ е компромис, с цел собственото оневиняване. Съвсем противоположна е ап. Павловата позиция, че приемането в Новия завет изравнява народите! Убедеността в своето, получено от Бог, превъзходство израилтяните показват в един знаменито представен момент от ДА (X: 45): „А вярващите от обрязаните, които бяха дошли с Петър, се смаяха, че и върху езичници се излял дарът на Светия Дух“. Вместо радост от споделеното за успех в обръщането към новата вяра на люде, слушащите изпитват истински потрес. Техният ценностен свят в един само момент рухва, поради явното предателство от страна на самия... Отец! Как е възможно да отправя висшите си дарове към неюдеи!

Но всичко това са предпоставки по темата. Време е да премина към същността на паулинизма/„павликянството“. С изричното указание, че критиците на църковните учения и борби под това име разбират последователи на антиохийския еп. Павел, родом от град Самосат, а впоследствие прехвърлят наименованието върху общности по българските земи, определяйки ги като еретически. Въпросът изисква отделно и подробно изследване, което значи – специално внимание, но все пак не мога да не отбележа някои съображения. Павел Самосатски е не просто църковен деец, но и учен богослов от школата на софистите. Неговите възгледи са продължение на усилията на раннохристиянските апологети (Юстин Мъченик, Климент Александрийски, Тертулиан) да защитят християнството не като обикновено, човешко вярване, а като философска концепция, осветена от Бога и възвдигната по съдържание. Използвайки способности на гностицизма и системни логически построения, те изясняват в детайли взаимоотношенията между Бог и неговите същности, признаци и прояви. За пръв път се формулират и разискват въпроси, които далеч надхвърлят известните от по-късно време спорове за ипостасите – така наречената Божествена Троица/тринитарианство, послужили за разединение между Изтока и Запада. Разсъждавайки върху Божествената същност, ранните богослови обособяват тезата за плеромата – Божествената пълнота, изгубена от хората (по Валентин Гностик). Тя се проявява чрез осем специфични зони, от които човек и църква са завършващата 4-та двойка зони. Или – извън подробностите

– за гностиците всеки един частен въпрос довежда до формулирането и разрешаването на логически обусловена нова парадигма от въпроси. Важното е да изтъкна, че от подобна гледна точка християнството е способ да бъде възврънато на хората изгубеното познание за Божествената същност, за да може чрез него човек да се докосне/приобщи към Бога. Както се вижда – в основата му е идеята за познаваемост на божественото, което е ярък елемент от гностицизма на ранните християни. Такава е и позицията на ап. Павел: „Онова, що е невидимо у него, сиреч вечната му сила и божествеността, се вижда още от сътворението на света – чрез вникване в творенията му“ (Посл. Римляни I: 20) – това е добре известната в богословието теза за гносис чрез видимото, за опосредяване в процеса на приобщаване към мъдростта чрез разума.²³ Същевременно, то, видимото/материалното, не бива в никакъв случай да се схваща като единосъщно, а само като подобносъщно. Неслучайно ап. Павел, обвинявайки безумството на вярващите, подчертава: „Поклониха се на творението, а не на твореца“ (Посл. Римляни I: 25). Константин Философ пък в своята мисия при хазарите не само разяснява познаваемостта на Бог, но и дава примери за външното, образвидимото му възприемане/познаване – когато Отец се „вмества в къпина, в облак, в буря, в дим“ (ПЖК). А по-нататък в беседата си с тях изтъква още и познаваемостта на „вечните божи пътеки“, които човекът трябва да следва. За мистическото християнство, взело връх с победата на Григорий Палама, това са приемливи постановки. Ако си спомним, че борбата на утвърдения за солунски митрополит Григорий Палама (1347 г.), е за смисъла на Таворската светлина, която не трябва да се приема за божествена същност, а за енергия на тази същност, то определено можем да построим вектор Павел – Константин Философ – исихазъм, макар и тримата да са изявени гностици. В конкретни детайли и заемани позиции обаче, двете направления в християнството могат да имат допирни точки. Разбира се, те в никакъв случай не са идентификационни, а центробежни.

„Българската връзка“ очертава движението на богословските идеи – от възвръщането на изгубената хармония през тринитарианството към присъвъкупяване към божественото. Диалектичната синусоида на формулировките има за основа едно и също положение – отношението човек – Бог, но винаги чрез актуалното обновяване на аспектите. Забележително е, че при религиозно сложните и изпълнени с политически компликации противоборства на виждания и защитавани позиции, важна експертна роля играят българи/българоезични дейци: богослови, философи, религиозни канонници, архиеереи. Темата следва да се развие подробно, тук само ще спомена личностите, които желонират назованата тенденция: Константин и Методий, Климент Охридски, Йоан Екзарх, презвитер Григорий, Иларион Мъгленски, Григорий Акиндин, Теодорит митрополит Киевски, митрополит Киприян Всеаруски, митрополит Григорий Цамблак.

---

²³ В противоположност на познание чрез откровение.

Следва да подчертая, че представите, които има съвременният изследовател на историческите и културните процеси от далечното минало са извънредно неточни – поради непознаването на яростните идейни и междуличностни борби при християните още от самото начало на съществуване на тази религия. Както точно посочва проф. Спаски – „Състоянието на Светото писание през ранните векове не позволява всеостранни богословски построения и научно обосновани способности за неговото тълкуване“ (Спаски 1914: 2). Ето защо християнските началници се задоволявали да предлагат на общностите сподвижници символите на вярата, стремейки се към обхватни и абстрактни формулировки. (Нека си спомним, че първите няколко вселенски събора уточняват тъкмо „Символ верую“).

На практика църковният деец от онова време проповядвал „на свой страх и отговорност, опирайки се единствено о собственото лично убеждение и увереност“ (Спаски 1914: 2). В подобен „бурен“ контекст изникват един след друг средищни проблеми на учението – за Логоса, за Властта, за Волята, за Подчинението, за Изхождането на признаците, за Въплътяването. „Тънките“ обяснения на богословите биват неизменно профанирани в низова среда. Процесът е твърде активен, което показва, че християнството и неговото разпространение са схващани като важно актуално събитие. По свидетелство на Григорий Нисийски „Въпросът за Божествената същност на Сина се обсъжда с еднаква страст на съборите, в църквите, в двореца на императора, в колибите на отшелниците, по пазарите и на площадите. Питаш колко обола трябва да платиш, философстват „роден ли е“, или „нероден“; питаш за цената на хляба, отговарят ти: „Отец е по-голям от Сина“; интересуваш се готова ли е банята, казват ти: „Синът е произлязъл от нищото“ (Спаски 1914: 132).

До каква степен владее умовете не само богословската материя, но и църковната практика проличава в разказаната случка за Лука Самосатски, ученик на Павел Самосатски. След като бива низвергнат за еретизъм²⁴, един ден той преминава възседнал върху осел през площад, където деца играят с топка. Топката се търкулва и се оказва в сянката на осела. Децата считат, че тя е осквернена и я очистват, прехвърляйки я през огън, чак след което продължават своята игра (Спаски 1914: 132). В такъв контекст протичат проповедите, събиранията, църковните ритуали, за които всъщност още няма специални здания, и доколкото индивидуалните качества на презвитерите решават въпросите на благовестенето²⁵, то следва да се помни, че представата за единно християнско учение е представа на XIX в. При това представа, която настоява на желаното, а не на реалната ситуация.

---

²⁴ Отрича Божествената същност на Исус.

²⁵ Постепенно, през II-III в., презвитерите присвояват правото да водят църковната служба, да тълкуват Светото писание, да поучават паството по свое усмотрение и най-сетне – да отлъчват от църквата: оригиналната формулировка е „да спират от църковно общение“.

От възможните съществуващи тенденции в християнството, варианта на ап. Павел можем да извлечем от два извора: Деянията на светите апостоли и неговите послания. Общо наблюдение, до което достигат изследователите е, че той е проповедникът, който обособява християнското учение от юдаизма. Вярно, той категорично подкрепя закона и поставените на власт (по Тората); той спазва стриктно разделението на божественото, назовавайки Отца – Бог, а Сина – Господ (в смисъла на старобългарската дума – господар, господин). Но тъкмо той изтъква, че човекът е за закона, а не законът – за човека. Отива дори по-далече, в духа на Новия завет твърди, че човек трябва да пребивава „не под закона, а под благодатта“ (Посл. Римляни VI: 14), защото вярата е „благодат и мир от Отца“ (Посл. Римляни I: 7).²⁶ От гледна точка на диалектичната логика, методът на разсъждение, който ап. Павел демонстрира, е извеждане на проблема в надредна степен на общност. Ако е необходимо да развия примера, то той ще има следната структура: а/ въпрос – Трябва ли човек да спазва закона/да пребивава „под закона“? Явно е, че комуникативният отговор предполага три възможности: да, не, не зная. Вместо това обаче ап. Павел дава съвсем друг, определено неочакван за слушащите/четящите отговор. На практика той постъпва както Исус. Нека си спомним когато юдеите го изкушават с въпроса „Трябва ли човек да плаща данъци“. (И Исус, и първосвещениците прекрасно знаят, че в 10-те божии заповеди, дадени на Мойсей, няма такава: „Плати си данъците!“). Според лингво-философската концепция за характера на изказванията, в случая става дума за пресопозиция с „истинностен провал“ (Строусон 1950: 328-329). В разговорните „надговаряния“/препирни това са известни конструкции, при които каквото и да отговориш – губиш. Има една-единствена възможност за „измъкване“ – излизане на надредно равнище. Така и постъпва Исус със знаменитото си „Дайте божието – Богу, а кесаревото - Кесарю“; така постъпва и ап. Павел: „Човек трябва да пребивава не под закона, а под благодатта“. В случая смислов център е безспорно глаголът „пребивавам“ в употребата му на „битувам“, „съществувам“. Новообазуваният контекст е зададен по начин, според който никой не може да изяви претенция, но това, както се е получило не е отговор на питането „трябва ли да се спазва законът“. Смесовият вектор е пренасочен от конкретно поведенческото „спазвам“ към екзистенциалното „пребивавам“ .

Повдигнатите в епистолиите теми дават основание на тълкувателите да разискват върху проблемите за свободата, волята, зачитането на традициите. Трябва да признаем, че както относно земната власт, така и по редица още ключови въпроси апостолът е непоследователен, заради което някои се съмняват в оригиналността на писанията му. Но доколкото количествените лингвистични методи установяват действителното му авторство, е по-редно да говорим в тези случаи за колебаене, а може би и за еволюиране. Цялостното разбиране на ап. Павловата позиция към властта не

---

²⁶ До такива разбирания стига човек, който е член на Синедриона, участвал лично при убийството на Стефан Първозвани, и който измолва от първосвещеника пълномощието да налага изправителни и наказателни мерки на люде, които по негово мнение са нарушили израилевия закон.

може да се постигне без контекста на фарисейството, към която общност апостолът принадлежи. Тези люде се противопоставят на есеите и садукееите, борят се против монополизирането на вярата от първосвещениците, настояват за опростяване на обредите като смятат, че молитвите и по-простите действия могат да се извършват по къщите, без необходимост от медиатор. В социален план фарисеите виждат смисъла на своя живот в подпомагането на бедните, слабите, болните, а за себе си – в праведното битие. Именно такава линия можем да проследим и при светите Седмочисленици, като ярки подвижници на БАПЦ. Нейният ритуал остава далече от византийската пищност и великолепиене²⁷, стремящи се да удивят и подтиснат обикновения вярващ. И ако малко знаем за средновековните ни архиереи, то възрожденските ни църковници неизменно включват в чертите на характера си скромността, дори аскетизма.

Факт е, че с действията си ап. Павел твърде често се противопоставя на старейшините, първосвещениците и стратезите. Срещу обвиненията на местни жители, той ползва „закрилата“ на гражданството си (римско), или неяснотата на верските въпроси, които не са прерогатив на източноримската стража и военните началници (стратезите). Подобно на него, Константин Философ и Методий Моравски ще лавират умело, ползвайки препоръките на Византия, България и местната Моравска административна власт; ще се домогват до папското благоволение... и ще го получават. Думите на ап. Павел често са насочени към юдеите, към „Израилевия дом“. Но каква огромна разлика от ап. Петър, който непрекъснато повтаря, че Бог е Бог Авраамов, Исааков, Яковов (напр. ДА III: 13), което е не просто словесна формула, следваща писаното в Танаха, а приобщаване на говорещия към етно-верската идентификация (определено се търси подкрепата на еврейската общност). Неслучайно ап. Петър е автор на оневиняващата евреите концепция за погубването на Исус. Всичко, което те извършват – предаването, обвинението, съда, искането на смъртно наказание, измолването на убиеца Варава – го извършват по неведение, което обезсилва проклевването на Пилат Понтийски, застъпил се три пъти за невинния Христос (ДА: III, 17). Обратно, ап. Павел непрекъснато припомня сторената вина на слушащите го юдеи, настоявайки за покаяние чрез приемане на новата вяра, тъй като с приемането на разпятието Исус изкупва греховете на всички хора – живи и умрели (ДА XIII: 24-34).

Постъпките на апостола са последователни спрямо изреченото от Сина: „Той ми е избран съсъд, за да понесе името ми пред народи, царе и синове израилеви“ (ДА IX: 15). Където и да се окаже, каквото и да се струпва на главата му, ап. Павел не престава да христослови и благовести; акцентът, който полага, е неизменно върху новозаветните ценности, тези, обещаващи спасението. Срещайки неразбирането и дори откритата враждебност от страна на юдеите, той постъпва точно както и Пилат Понтийски – три пъти извършва очистващ обред, повтаряйки думите на архетипа – вината да бъде върху

---

²⁷ То е описано забележително при „изпитването на верите“ – ситуацията, когато Владимир Киевски решава коя религия да приеме заедно с народа си в „Повесть временных лет“ за година 6495.

главите ви! Оразличаването от сънародниците му става като отърсва прахта от обувките и дрехите си (ДА XIII: 51). Най-сетне – категоричен е неговият коментар спрямо случващото се: „Първом [на юдеите, поясн. К.М.] трябваше да бъде проповядвано Словото Божие, но понеже го отхвърляте и намирате себе си недостойни за вечен живот, ето, обръщам се към езичниците“ (ДА XIII: 46).

На I-ия апостолски събор в Йерусалим, когато се обсъжда трябва ли езичниците да следват Мойсеевия закон (обрязване, каширно хранене, празници, социален кодекс), ап. Павел се обявява против, аргументирайки, че не бива да бъдат натоварвани другите племена с тежест, която те не могат да понесат. Оттогава е останало християните неевреи да не се обрязват, да не празнуват съботния ден, да нямат за образец Тората, да не са задължени по Мойсеевия закон, включващ цели 613 заповеди. Наложеният изисквания към новообърнатите са четири: а/ да не извършват идолопоклонни жертви с кръв; б/ да не ядат удушени животни; в/ да не блудстват; г/ да не вършат на другите това, което не желаят да правят другите на самите тях. Както читателят може да види, старозаветната традиция в определени части е спазена. И ако първите две правила вариантно повтарят известните начални Божии заповеди според оригиналното им изложение в Изход (XX: 2-17)²⁸, то следващите две са обобщения на историята на еврейския народ. Проблемът за блудството е в основата на наказанието на човешкия род (Содом и Гомор), потопа, Ной и второто начало чрез Сим, Хам и Яфет. Многоженството и наложничеството е била твърде разпространена практика сред езичниците, та неслучайно ап. Павел в детайли разяснява междуполовите отношения и същността на брачната институция. В посланията му правят силно впечатление споменатите случаи на разюздано държане от страна на християни и дори – на презвитери. Препоръчаните наказания и очистващите практики впоследствие ще влязат в списъка на канона, периодично одобряван от вселенските събори. Що се отнася до формулата „Не прави на другите това, което не искаш да правят на теб“, то тя е фиксирана като „фолклорен афоризъм“ в редица словенски страни. (Както впрочем и всеизвестното словосъчетание: „Който не работи, не трябва да яде!“)

Тъкмо описаните правила разнасят и разясняват през IX в. равноапостолите Константин и Методий. Ето за сравнение първата фраза от ПЖК: „Милостивият и щедър Бог, който очаква хората да се покаят, та всички да се спасят и да достигнат до познание на истината...“ Тя дословно повтаря разбиранията на ап. Павел – спасение чрез покаяние и докосване до божественото чрез познанието за същността на Бог (плеромата). Успоредното разглеждане на двата текста (устния – на ап. Павел и писмения – на Климент Охридски/Методий Моравски) демонстрира, че въвеждащото изречение от ПЖК е не просто реторическа конвенция за прокарване на темата чрез т. нар. аргументативен период, а опорно ядро, фиксиращо сърцевината на христологията

---

²⁸ Изоставена е само първата заповед, която има ярка етносна маркировка: „Аз съм Господ, Бог твой, който те изведох от египетската земя, от дома на робството...“

във варианта на ап. Павел. По-нататък, при спора със сарацините, 24-годишният Константин изтъква: „Христос поучава хората чрез вяра и божии добродетели“. Отново средищен въпрос в учението на ап. Павел. Нека си спомним как е характеризирана неговата проповед в ДА – не чрез чудеса, а чрез силата на вярата и благодатта. Това заявява и самият той, когато горчиво отбелязва: „Юдеите чакат чудеса, а елините – философстване“. Излиза, че вярата и спасението, които разнася апостолът, малко интересуват някого. Упоменатите „Божии добродетели“ са не просто банален повик към праведен живот – в приведената за илюстрация фраза те следхождат покаянието. Именно през неговите врата трябва да премине всеки, за да достигне до украсяващите го качества, с тяхна помощ – да бъде осенен от премъдростта; приемайки Бог в разума си – да получи вярата, с ключа, който тя представлява – да се докосне до пълнотата на божественото, и най-сетне, уподобявайки се – да се сдобие със Спасение и вечен живот.

Така изглежда дългият път или още стълбата (лестницата според старобългарския синоним), която свободната човешка воля следва да избере и прегърне. Път труден, изпълнен с разочарования, навети, прекеждия, но сладостен още приживе, тъй като обуславя душевния покой и правота, и още повече – единствен довежда до неизказните блага на Царството Божие. Можем да го наречем „маршрутът на ап. Павел“, доколкото него той описва в своите проповеди.

Средищното място, което той заема във верската система, проличава чрез линията добродетелност – самосъхранение – спасение. Още ранните апологети подлагат на трактовка отношението тяло – дух (а духът, както знаем, е искра от третата Божия ипостаса – Св. Дух). Те, както и ап. Павел, схващат тялото, „грешната плът“, като съсъд за светия дар. Ето защо тя, плътта, трябва да се пази чиста. „Грехът“ – учи апостолът, - е извън тялото; тялото е част от Бога, затова е храм на Светия Дух, като грешите с тялото, вие го превръщате в част на блудството“ (Посл. Коринтяни VI:17-20). Но това е оптимистичната теория за плътта, за материалното. Не по-малко действена е песимистичната – изразена в Посл. Римляни: „Законът е духовен, пък аз съм от плът, продаден на греха... В плътта ми не живее доброто, защото желание за добро има у мене, но да го върша не намирам сили“ (VII: 17-21). И още: „С вътрешния си човек намирам услада в закона Божи, но в членовете си виждам друг закон, който воюва против закона на моя ум и ме прави пленник на греховния закон, що е в членовете ми“ (VII: 22-23). Изказаното може да се стори напълно неочаквано, познавайки твърдостта и неотклонността на ап. Павел. Защо в тези написани речения той изведнъж разкрива ужасяващата борба между дух и плът, слабата човешка природа, за която е свойствено да се поддава на изкушения? Нейните измерения са такива, че неизбежно се стига до раздвоение на индивида. Използваните термини са учудващо актуални: „вътрешен човек“ – „плътски човек“. Разголвайки душата си, ап. Павел стига до равнищата на ума и волята, противопоставени на желанията и чувствата. [...]

Специален и много съществен въпрос е терминологизацията, която представя и утвърждава ап. Павел. Богословските термини са едновременно и канонични. С настъпването на нови обстоятелства в човешките общества неизбежно се развива и езикът. Както отбелязва Т. Илиева – при старобългарския език „терминологизацията на обиходна лексика се развива предимно в посока на разширяване значението и употребата на думите. При този процес думата, означаваща отначало един предмет или явление, започва да се използва за назоваване и на други предмети и явления, следователно разширява семантичния си обхват“ (Илиева 2016: 108).

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелов 2000: *Ангелов, Д.* Богомилството. София: Булвест.
- Балабанов 1999: *Балабанов, К.* Иконите во Македонија. Скопје: Табернакул.
- Биелски 2006: *Биелски, М.* Владислав III Варненчик на Балканите (1443-1444). Велико Търново: Издателство „Абагар“.
- ДА – Деяния на светите апостоли, Нов завет.
- Дешнер 1966: *Дешнер, К.* Криминална история на християнството. Книга I. Москва: Терра-Терра.
- Иванов 1908: *Иванов, Й.* Български старини из Македония. София: Държавна печатница.
- Илиева 2016: *Илиева, Т.* Полисемия при терминологичната лексика в Йоан-Екзарховия превод на „De Fide Orthodoxa“. – *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, vol. 35, Veliko Tarnovo: Университетско издателство „Св.св. Кирил и Методий“.
- Клайнер 1977: *Клайнер, Бл.* История на България от Блазиус Клайнер, съставена в 1771 г. София: Издателство на БАН.
- Лебедев 2000: *Лебедев, А. П.* Церковна историография в главных ее представителях с IV до XX в. Санкт Петербург: „Алетейя“.
- Михайлов 1998: *Михайлов, К.* Устна и писменна словесност в творчестве Софрония Врачанскаго. – *Славяноведение*, 1998, №2.
- Михайлов 2014: *Михайлов, К.* Български/Булгарски образи в рускоезична среда. София: „Тангра“ ТанНакРа.
- Попов 1875: *Попов, А. Н.* Прение святого Никифора Панаиота с нечестивыми и богомерзкими философы латинскими... – В кн.: *Историко-литературный обзор древне-русскихъ полемическихъ сочинений противъ латинянь. (XI–XV в.).* Москва: Типографія г. Иезъ на Садовой.
- Спаски 1914: *Спаски, А. А.* История догматических движений в эпоху Вселенских соборов. Москва, „Книга по требованию“, [Издание второе, Сергиев посад].
- Строусон 1950: *Строусон, П.* Strawson, P.F. On Referring. – *Mind. New Series*, Vol. 59, № 235.
- Табов 2004: *Табов, Й.* Когда крестилась Киевская Русь? Санкт Петербург: Издательский дом „Нева“.
- Табов 1937: *Табов, Г.* Кроватова България и покръстването на българите. София.
- Цухлев 1911: *Цухлев, Д.* Църковна организация на Балканския полуостров до покръстването на българите. В кн. му „История на Българската църква. Том първи. Първи период (846-1186)“. София: Печатница „Св. София“.

- Чилингиров 2001: *Чилингиров, А.* Църквата „Св. Герман“. Берлин.
- Чилингиров 2007: *Чилингиров, А.* За някои въпроси от историята на ранното християнство по нашите земи. Филипи и Филипopol. – <http://dezorata.de/sites/forum/index.php/topic,189.0.html>. Последно влизане – 30 окт. 2017 г.
- Юхас 2000: *Юхас, П.* Кирил и Методий в Българска Моравия. София: Библиотека „Елбеген“, ИК „Огледало“.